

ПЛЕВЕН ПРЕЗ ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ЕПОХА

КЛЮЧОВ ВЪПРОС: Как Новото Време идва в Плевен?

Док. 1. Промяна на пазарния ген в Плевен

На 22 октомври (ст.с.) 1839 г. султан Абдул-Меджид издал прочутия хатишериф (свещен закон), наречен гюлхански, защото бил прочетен най-напред в павилиона на розите (гюл хане) в дворецовата градина [...]. В Плевен, където всякога се е чел в църквите на славянски, хатишерифът побудил гражданите не към църковни правдини, а към постъпки за промяна на пазарния ген.

Навсякъде в Турция по онова време пазарът ставал в неделя. За българите това съставяло голямо неудобство, особено откак мнозина от тях минали през училището, където четели по църковни книги, та църковното богослужение им станало по-познато. На старите се искало да чуят децата си, като пеят в църквата или като четат апостола: това ги правело доволни и горди. Освен това те искали да чуят проповед, а след отпуската на църквата – да останат заедно, да си поприказват за еснафски и църковно-училищни работи и да си съобщат новини. А едничкият им свободен ден в седмицата се заемал от пазаря, през който те не само не можели да почиват, а трябвало да работят и повече, отколкото в другите дни. Църквата оставала само за старците, бабите и децата; па и за тях не било удобно да оставят дюкяните и сергиите без своята помощ. [...]

В 1842 г. плевенци сполучили да издействат ферман за промяна на пазарния ген от неделя в петък. Кой им е съдействал и как са били събрани пари за подаръци на кадия и паши – не се знае [...]. Изглежда, че търговците и занаятчиите са действали независимо от владиката и неговите хора. Ферманът бил получен и пазарът бил пренесен в петък и събота. Съгражданите турци, които живеели в най-голямо съгласие с българите, не поставили никакви пречки, защото лесно схванали неговата уместност. Но, за най-голямо огорчение на плевенци, нововъведението не било зачетено от техните съседи и гости на пазаря, ловченци, които продължавали да отварят сергии в неделя. Види се, че турската административна власт се държала съвсем настрана, защото никакво запрещение към ловченци не последвало. Огорчените плевенци решили да прибягнат към убеждение и за тази цел се обърнали с писмо до ловченските първенци, те да подействат на своите търговци. Но молбата им не била изпълнена и те се принудили да пишат втори път [...].

Огорчението на плевенци трябва да е било голямо, щом техният епископ Агапий е намерил за потребно да ги утешава толкова много.

Трифонов, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933.

Задача 1:

Проучете Док. 1 и отговорете на въпросите.

- Какви промени предвижда Гюлханският хатишериф? Как се възползват от тях плевенчани?
- Кои са причините, накарали българите в Плевен да променят пазарния ген?
- Какво трябвало да направят те, за да бъде преместен пазарният ген?
- Какви са отношенията между българите, турците, владиката и султана?
- Как българите и другите етнически общности живеят и взаимодействат във възрожденския Плевен?
- Кога е бил пазарният ген във вашето населено място?

Док. 2. Реформите на Мидхат паша

Деен и амбициозен администратор, Мидхат паша не разчитал на добронамереността и изпълнителността на своите подчинени. За него били важни личните наблюдения за състоянието и въпросите, които трябва да се решават в отделните санджуаци и кази, като за това разчитал на личните контакти с населението. За целта той предприема редица пътувания из Вилаета, посещавайки отделните административни центрове. При тези обиколки през месец май и октомври 1865 г. Мидхат паша посещава и Плевен. [...] и както се съобщава в дописка от Плевен във в. Турция, № 18, 6 ноем. 1865 г. – „много сокаци са послаха с калдъръм“. Създаден е и ударе меджлис (градски съвет) с участието на представители на българите.

Док. 3. Градският съвет

Градският съвет се състоял от председател, избран от състава на чиновниците в администрацията, един муавин (помощник) и шест души аази (членове), които се избирали като представители на различните верски и етнически общности. Избраните за членове на съвета граждани трябвало да бъдат имотни, известни и дееспособни лица. Мандатът им бил 2 години, като не получавали възнаграждение. В работата на съвета по права участвал и градския лекар. Основните правомощия и задължения на съвета се простирали в областта на строителството, благоустрояването и хигиенизирането на града – „единствените длъжности на този съвет [...] ще гледа да ся правят улиците, [...] калдъръмите; нощем да горят кандилите; точно да ся изпълняват правилата на законника за зданията; да презгледват храните; да се пазят добре и да ся управляват сечивата и оръдията и другите потребности на пожарските толумби; [...] да се уляснява нуждението (подпомагането) на бедните и сиромасите [...]“ (в. Дунав, № 42, 15 дек. 1865); да упражнява контрол върху използваните мерки и теглилки и други въпроси.

Док. 4. Посещение на Мидхат паша

При посещението на Мидхат паша в Плевен [...] е решено да се разкрие болница, като за строежа и поддържането ѝ се използват средства от Плевенския вакъф (според в. Дунав, № 21, 21 юли 1865). В 1866 г. болницата е открита и се ръководи от г-р Ла Брюс. Зданието било едноетажно, разделено на няколко отделения. По-късно, през 1871 г., лекар в болницата е г-р Роберт Гайслер, по произход швейцарец, а аптекар е Стефан Дрянков. Поддържала се голяма чистота и ред, но нямало хирургически инструменти.

Док. 5. Събиране на дарения от гражданите

На река Вит, край Плевен, на шосето за София през 1867 г. е построен внушителен мост, който е запазен и до днес. За изграждането му са събрани дарения в размер на 28 464 гроша. Сред дарителите са над 20 души българи и турци, еврейската община, еснафските организации на кръчмарите, касапите, бояджиите и кафеджиите в Плевен. Мостът е изграден от тревненския майстор Генчо Кънев – Големия.

Док. 6. Първата пожарникарска помпа

Предприети били известни мерки срещу честите пожари в града и особено в централната му част, където била съсредоточена занаятчийско-търговската дейност. За целта през 1869 г. „благодарение на великодушieto на Али ефенди – градския мюфтия“, който предоставил необходимите средства в размер на 40 наполеона, братя Вацови закупили от Виена една „хубава толумба“ – пожарникарска помпа. През 1869 г. е решено улчните фенери вместо със зехтин да се зареждат с газ.

Док. 7. Гюмрук (мито)

За пренасянето на стоки от едно място на друго в империята се взимало гюмрук (мито) от 8%, което в редица случаи достигало до 12%, а понякога и до 20% от стойността на стоката.

Грънчаров, М. История на Плевен (Възраждане и Освобождение). Плевен, 2001.

Док. 8. Кражби

Ако някой търговец излезе за печалба, обират го [...]. Не можем да преброим колко го битък се краде от нас.

Изложение до Александър Екзарх от средата на XIX в.,
подписано и подпечатано от 50 видни граждани на Плевен

Док. 9. Злоупотребления

Секи ден [...] различни злоупотребления, кръвопролития, грабежи, палежи и оскверняване на нашите най-свети неща [...]. И така, днеска имотът ни, даже животът ни и честта ни, се намират в най-голяма опасност и са изложени на азиатско произволение [...]. И тая година посевите ни ще изгният по полетата, защото не смеем да излезем с жените и с децата си на полето да ги приберем. Даже след плагне по селата момите и жените не смеят да излязат пред вратнята, защото побеснелите турци нападат на тях и ги обезчестяват.

В. „Свобода“, № 19, 21 окт. 1871

Задача 2:

- А) Извлечете от Док. 2–6 факти, които свидетелстват за модернизацията на град Плевен през 60-те години на XIX в.
- Б) Посочете усилията, които полага турската администрация за развитието на града?
- В) Определете какъв е приносът на отделните етнически общности.
- Г) Съставете схема за структурата и дейността на градския съвет в Плевен. Обсъдете възможностите на съвета да допринесе за развитието на града.
- Д) Съпоставете фактите от Док. 1–5 с тези от Док. 7–9 и направете заключение какво насърчава и какво възпрепятства стопанския напредък на българите в Плевен.
- Е) Какво обединява или разделя жителите на Плевен?

Док. 10. Първото девическо училище на Анастасия Димитрова

Плевен се сдобил с девическо училище, с чието отваряне изпреварил всички други градове. Заслугата принадлежи на майката на епископ Агапий – Евгения, а и на самия него.

Евгения на млади години била учителка [...]. Като българка, макар да била учила по гръцки, тя милеела за българските девизи и искала те да почнат да добиват образование на своя език. Умната и съобразителна жена решила да постигне целта си, като приготви за учителка скромното момиче на своята прислужница и готвачка баба Цвета (името му било Анастасия Димитрова), което много ѝ се харесало, та го имала като свое. След като го научила сама да чете по гръцки, тя го изпратила в Калоферския девически манастир да научи българска грамотност. Там, по желание на Владиката Агапий, трудолюбивата и даровита Анастасия учила и предметите история, география, граматика и аритметика при учителите Ботьо Петков (преди да замине да следва в Одеса) и Брайко х. Генович. След 4-годишно стоене в Калоферския манастир, отраслата вече Анастасия се върнала в Плевен в 1840 г. Благодетелката ѝ Евгения била се вече поминала. Но Владиката изпълнил нейното желание и дал възможност на Анастасия да отвори девическо училище, първо в цяла България. То се поместяло в килиите при църквата Св. Николай и отначало имало малко ученички, но наскоро числото им пораснало, та в 1845 г. станали 90.

Трифонов, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933.

Задача 3:

- А) На основата на Док. 10 съставете кратка биография на Анастасия Димитрова. Определете основните факти, които трябва да бъдат включени в нея. Издирете допълнително информация, с която да допълните биографията на учителката.

ОБОБЩАВАЩ ВЪПРОС: Кои са носителите на напредък в Плевен през втората половина на XIX в.?

